

Un retrat de Sebastià Juan Arbó: *Hechos y figuras* (1968)

Jordi Malé

Universitat de Lleida

Si l'activitat literària de Sebastià Juan Arbó va ser bastant diversa els anys trenta (narrativa, poesia, teatre, articles i traduccions),¹ encara es va ampliar més durant la postguerra, incloent-hi el fet de començar a escriure també en castellà. D'una banda, va anar revisant i reeditant les novel·les ja publicades, tant en llengua original com en versió espanyola, en successives edicions: *Tierras del Ebro* (1940, 1948, 1956, 1971, 1973), *Terres de l'Ebre* (1947, 1955, 1966, 1980), *Caminos de noche* (1947, 1955, 1962, 1973), *Camins de nit* (1954, 1966), *La hora negra. Notas de un estudiante que murió loco* (1955, 1973),² *L' hora negra* (1961),³ 1966 i 1983 amb el títol *Hores en blanc*), *L'inútil combat* (1966, 1969).⁴

D'altra banda, va anar publicant noves obres narratives, tant en català com en castellà: *La luz escondida* (1943, l'autotraducció endolcida de *L'inútil combat*), *Tino Costa* (en català: 1947, 1966, 1968, 1982), *Tino Costa* (en castellà: 1948, 1957), *Sobre las piedras grises* (1949, 1956, 1970, 1973), *María Molinari* (1954, 1957, 1968, a més de l'edició no datada de Luis de Caralt), *Martín de Caretas* (1955, 1963; 1972 amb el títol *Martín de Caretas en el pueblo*), *Nocturno de alarmas* (1957), *Nuevas y viejas andanzas de Martín de Caretas* (1959), *Martín de Caretas en el campo* (1964, 1972), *Narracions del delta* (1965), *Relatos del delta* (1965, 1969), *Martín de Caretas en la ciudad* (1966, 1972), *Entre la tierra y el mar* (1966, 1975), *L'espera* (1967), *La espera* (1968), *La tempestad* (1975, 1978, 1982), *La masía* (1975, 1979), *La masía* (1977, 1984), *El segundo del Apocalipsis* (1981).

Com a traductor, va concentrar la seva activitat els primers anys de la postguerra, en què va traduir al castellà obres ben diverses, totes del francès. Per a l'editor

¹ Vegeu algunes mostres dels seus poemes i articles —la part menys coneguda de la seva producció— a Jordi Malé. «Gide o Dostoievski? Els inicis literaris de Sebastià Juan Arbó (La gènesi de *L'inútil combat*)». *Els Marges*, 76 (primavera 2005), p. 31-52.

² L'edició de 1973 es troba dins el volum de Juan Arbó. *Obras selectas* (Barcelona: AHR), que inclou la biografia *Oscar Wilde* i el relat *La noche de San Juan*.

³ Aquesta edició inclou *Divertiments* i *La nit de Sant Joan*.

⁴ Les edicions catalanes de 1966 de les novel·les inicialment publicades els anys trenta, amb l'afegit de *Tino Costa*, corresponen al volum *Obra catalana completa* (Barcelona: Edicions 62).

barceloní Luis Miracle va realitzar la traducció d'una obra moral: *Sermones*, de Bossuet (1940); i la d'un llibre de crítica d'art (sobre els antics pintors belgues i holandesos): *Los maestros de antaño*, d'Eugène Fromentin (1942). En l'endemig, va traduir per a l'editorial Juventud la novel·la de l'escriptora hongaresa Yolande Foldes (en hongarès: Jolán Földes) *La calle del gato pescador* (1941; havia estat traduïda al francès el 1937). L'any 1942 van aparèixer dues traduccions seves dins el gruixut volum *Breviario de la novela de amor. Dieciocho novelas amatorias desde la antigüedad hasta nuestros días*: d'una banda, *Atala*, de Chateaubriand, i, d'altra banda, *Las mil y una noches. La tierna historia del Príncipe Jazmín y la Princesa Almendra* (que devia versionar del francès). Finalment, el 1943 va publicar la traducció d'una biografia, *María Walewska. El amor secreto de Napoleón*, d'Octave Aubry, per a l'editorial Iberia.

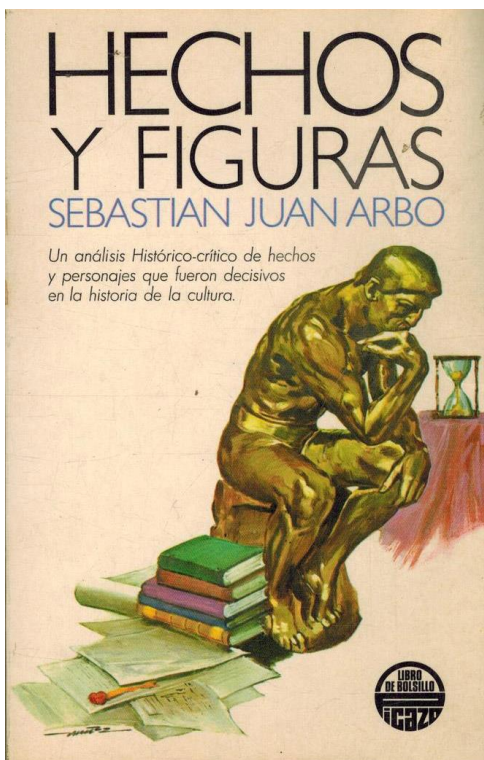
La de biògraf va ser, justament, una de les seves facetes literàries més destacades a la postguerra. Va publicar quatre biografies (una en català i tres en castellà), totes amb reedicions. La primera va ser la de *Cervantes* (1945, 1951, 1956, 1971 i 1974). La va seguir la de *Verdaguer. El poeta, el sacerdot i el món* (1952; 1970 amb el títol *La vida tràgica de mossèn Jacint Verdaguer*). Les altres dues van ser: *Oscar Wilde* (1960 i 1967) i *Pío Baroja y su tiempo* (1963 i 1969).

En relació amb les seves facetes de traductor i biògraf, cal esmentar algunes de les activitats editorials que va dur a terme a la postguerra. Per exemple, els quatre volums d'*El Ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha* (Barcelona: Archivo de Arte, [1950-1951]): Juan Arbó va fer l'adaptació del text, a més d'escriure un retrat biogràfic de Cervantes. I també cal esmentar els sis volums de *Maestros ingleses* (Barcelona: Planeta, 1961), que incloïen una selecció de traduccions de novel·les angleses; de la tria i dels corresponents estudis introductoris en van tenir cura Sebastià Juan Arbó i Ricardo Fernández de la Reguera.

Una altra faceta conreada pel nostre autor a la postguerra va ser la de memorialista. Va publicar, en primer lloc, *Los hombres de la tierra y el mar* (1961 i 1971), en què, a la manera de Tolstoi, evocava la seva infantesa entre Sant Carles de la Ràpita i Amposta; i, posteriorment, *Memorias. Los hombres de la ciudad* (1982), que continuava aquell primer volum amb els darrers anys passats a Amposta i la seva vida a Barcelona abans i després de la Guerra Civil.

Les *Memorias* ens informen sobre una darrera faceta del Juan Arbó escriptor: la d'articulista, de la qual havia donat unes poques mostres els anys trenta. A la postguerra, va col·laborar a *El Noticiero Universal*, *La Vanguardia*, *ABC* i *Destino*, i esporàdicament a *Blanco i Negro* i *Ateneo*. Diversos dels seus articles, la majoria publicats a *La Vanguardia* i l'*ABC*, incloent-hi algun pròleg, "retocados, corregidos y ampliados, de manera que pueden considerarse hasta cierto punto como inéditos" (15), amb algun text inèdit pròpiament dit, van ser aplegats pel nostre autor al volum *Hechos y figuras*, publicat a Barcelona per Edisven el 1968, dins la col·lecció «Libro

de Bolsillo Picazo», núm. 25, sèrie «Documentos», núm. 1.⁵ A les *Memorias* recorda que l'escriptor Carlos Martínez Barbeito va dedicar a aquest llibre un espai dins el programa de Televisión Española que aleshores dirigia: «Me gustó tanto —me dice en una carta— que he decidido dedicarle una de las sesiones». Y así se hizo, con la intervención de Dámaso y del novelista Luis de Castresana; por mi parte, y, como siempre, me excusé de ir».⁶

Els textos aplegats a *Hechos y figuras* són el resultat de totes les facetes literàries de Juan Arbó —el narrador, el traductor, el biògraf, l'articulista i, indirectament, el memorialista— i per això dibuixen, en certa manera, un retrat de l'escriptor.

El volum està encapçalat per un prefaci de Joan Ramon Masoliver i un pròleg del mateix Juan Arbó. El text de Masoliver, que repassa molt sumàriament l'activitat de Juan Arbó com a novel·lista, biògraf, memorialista i articulista, és, de fet, la transcripció d'un article de *La Vanguardia* del 8 d'abril de 1953, que formava part de la sèrie que Masoliver dedicava a diversos autors, «Trabajos del escritor» (que és també el títol del prefaci), publicada en paral·lel a una altra de «Trabajos del editor».

Per la seva banda, Juan Arbó, en el seu “Prólogo explicativo”, ahora que intenta justificar la publicació del seu aplec de textos, fa el mateix que en diversos passatges de les seves memòries: plànyer-se. Es plany, primerament, de ser un escriptor etiquetat: “Ya se me ha etiquetado, encasillado, como el autor de la novela del Ebro, y se ha afirmado, con esa tendencia a la comodidad de que hablaba, que fuera de allí no he hecho nada que valga, o muy poco” (10). I, després de reivindicar-se com a novel·lista, com a biògraf i com a articulista, torna a plànyer-se, ara de manca de reconeixement: “A mí [...] se me ha negado, por algunos, y algunos de fama, toda condición para la biografía; se me ha aconsejado que renunciase a ella y me consagre a escribir novelas del Ebro; otra cosa que se me ha negado, es condiciones

⁵ Per simplificar, en les citacions d'*Hechos y figuras* indicaré, com he fet suara, sols el número de pàgina entre parèntesis.

⁶ Sebastián Juan Arbó. *Memorias. Los hombres de la ciudad*. Barcelona: Planeta, 1982, p. 224.

o aptitudes para el artículo, para la pequeña crónica” (12). El tipus d'article que, segons Juan Arbó, en aquells anys es valorava més era “la pieza brillante, escrita con énfasis, en períodos redondos y cadenciosos, un escrito en que se insinúa mucho y no se dice nada, en lo cual parece estar el ideal del artículo perfecto” (12). Un ideal que, no cal dir-ho, no compartia; i invocava, com a articulistes que, a l'igual d'ell, no escrivien de manera “brillante”, Larra, Pla i el seu admirat Baroja.

A l'últim afirmava: “Creo que he escrito artículos buenos, otros menos buenos y algunos malos; como mis novelas, como mis biografías” (14). I pensant sobretot en els primers, s'havia decidit a publicar el volum *Hechos y figuras*, “compuesto de crónicas, prólogos, críticas de libros; semblanzas breves de hombres famosos, de hombres que destacaron en alguna actividad, ya en la política y[a] en la literatura, en nuestro tiempo o en el antiguo; se habla también aquí de hechos famosos, de sucesos trascendentales” (15). L'estructura del llibre reflecteix, com veurem, aquesta diversitat.

Ara bé, el passatge més interessant del pròleg, i el que dóna la clau del llibre, és el que ve a continuació: “[...] en ellos [els fets famosos i transcendents], como en la vida de los hombres, se encierra casi siempre una lección, válida para el tiempo antiguo y de la cual pueden deducirse enseñanzas para el tiempo nuevo” (15). La voluntat de posar a l'abast dels lectors vides i fets de caràcter exemplar, perquè podrien ser models a seguir o, inversament, a evitar, és a l'origen d'*Hechos y figuras*, un volum confeït amb una certa intenció instructiva, sense que això vulgui dir moralitzant.

El llibre es divideix en sis seccions, per bé que en certa manera s'estructura en quatre blocs. El primer estaria constituït per les seccions «Figuras y hechos de la historia» i «Variaciones modernas sobre el tema», i el segon, paral·lelament, per «Figuras y hechos de la literatura y el arte» i «Variaciones modernas sobre el tema». Val a dir que el tema d'aquestes dues darreres seccions és essencialment la literatura i que l'art amb prou feines hi apareix. En canvi, és el protagonista de la cinquena secció: «El arte y los modernos». I en la sisena retornem a la literatura: «Semblanzas de escritores».

En aquesta última secció figuren tres retrats de sengles escriptors: Zola, Espronceda i Azorín. Desconeixem els motius que van dur Juan Arbó a triar-los per fer-ne les respectives semblances biogràfiques. Però el fet que, essent ell un biògraf, les situï al final del volum és un indicatiu del valor relatiu que els atorgava. Són tres retrats breus i més aviat convencionals, en els quals ressegueix sumàriament alguns dels fets destacats de les respectives vides i també les obres. Són, doncs, textos informatius, dins dels quals hi ha pocs comentaris personals. Zola és a qui més en dedica: destaca la seva “combatividad” com a tret de temperament (288). I malgrat totes les reserves que oposa a les seves idees “por nuestra manera de sentir y de pensar”, li reconeix els “valores épicos”, la “fuerza lírica”, l’“idealismo y optimismo humanitario” i, en darrer terme, “aquel ideal social” que dóna valor permanent a la seva obra (299). Juan Arbó podia sentir-se, certament, en comunió tant amb un esperit vital “combatiu” com amb una obra enfocada cap a un “ideal social”.

Molt més asèptic és el retrat d'Espronceda, el més breu dels tres. I en el d'Azorín, un escriptor no gaire del seu gust, hi posa l'home que fou per damunt de l'obra que féu. Val la pena remarcar la crítica que li adreça: quan llegim els seus llibres, “se siente demasiado al estudioso, al devorador de libros, que ha aprendido más en ellos que en la vida”, i conclou que li falta “el don creador” (324). Aquesta idea —de crítica impressionista— del “do creatiu”, que es podria relacionar amb l'*autenticitat*, reapareix en altres articles sobre escriptors, com veurem.

La secció més breu d'*Hechos y figuras* és la cinquena, amb quatre textos dedicats a artistes. D'entrada, sorprèn una mica que Arbó, que havia traduït el llibre de Fromentin sobre els pintors flamencs i neerlandesos dels segles XV-XVII, en aquesta secció només aplegués textos sobre artistes estrictament contemporanis: Dalí, Picasso, Tàpies i Miró. Llegint-los, però, de seguida es fa evident que les preferències artístiques del nostre autor es decanten cap a l'antigor i que no sent cap afecció per l'art coetani d'avantguarda.

El text sobre Dalí està motivat per la publicació a França del llibre autobiogràfic de l'artista *Journal d'un génie* (1964) i d'una subsegüent entrevista apareguda a *Les nouvelles littéraires*. Com calia preveure coneixent la personalitat de Juan Arbó, l'excèntric i extremat personatge creat per Dalí i magnificat en els seus escrits autobiogràfics i en les entrevistes li provoca més aviat aversió —sense que per això no deixi de reconèixer-li que, “como hombre de nuestro tiempo, como el propagandista de sí mismo, que dice él que es, no tiene rival, es único” (263). Ara: en contrast, sí que sent una certa afecció cap a ell com a artista: “es verdad que en sus cuadros, como en su vida, hay mucho de charlatanería modernista, de mixtificación, de audacias calculadas, pero hay fantasía, hay sentido del dibujo, a lo que creo, hay arte; hay, a pesar de todo, una indudable maestría” (262-263). Cal creure que la “mestria” i, sobretot, el “sentit del dibuix” que li descobreix estan relacionats amb el component figuratiu de molts dels quadres de Dalí. Aquest component és el que duu Juan Arbó a afirmar que la seva pintura li agrada més que la d’“algunos de sus congéneres dedicados al «abstracto»” (262). I entre aquests congèneres hi ha Tàpies, Miró i Picasso.

L'article sobre Tàpies està motivat per una polèmica de què va ser objecte l'obra d'aquest artista a mitjan anys seixanta, en la qual Juan Arbó, quan ja se n'apagaven els ressons, es va decidir a entrar per “la incitación de un lector, que me invita a hacerlo” (271). Per deixar ben clara la seva posició, de bon principi afirmava que el pintor barceloní —amb els diversos tipus d'art que representava (abstracció, informalisme, art brut, etc.)— “no me convence, no me dice nada, o muy poco” (272). La seva crítica, l'adreçava envers alguns dels postulats de l'art d'avantguarda, com ara el fet de “no ser accesible a todos, [...] de ocultar no se sabe qué arcanos”, quan, segons ell, “en todos los tiempos, el artista, como el poeta, han buscado el calor del público” (273). Carregava sobretot contra la pretensió de Tàpies que fos el públic el que hagués d'elevant-se, amb preparació i estudi, fins a la seva obra: “¡Qué diferencia entre esta pretensión y la humildad con que procedían la mayoría de los grandes pintores!” (274). Es feia palesa, així, la concepció gens elitista que Juan Arbó tenia de l'art. I, consegüentment, al final de l'article posava en qüestió un tipus

d'art “divorciado tan completamente del mundo”, que amb el seu “afán desmedido de llegar “más allá”, a fuerza de “restar”, como dicen, [...] va llegando a la pura nada, lo cual puede verse ya en algunas cosas de Picasso” (277).

El gran artista andalús, català d'adopció, tampoc no se salvava, doncs, de la crítica arboniana. L'article que va dedicar-li està escrit després de dues exposicions que s'havien celebrat a Barcelona i Madrid i que havien suscitat diversos articles a la premsa. Tot i les llargues cues, Juan Arbó es preguntava si realment havien estat un èxit, i responia que no perquè, tot i que “se admite a ojos cerrados su gran valor”, referint-se a Picasso, “hay siempre en él algo que no acaba de convencer; no permite que la aceptación sea unánime, apasionada y sin reservas” (266). Arbó, aquí, s'identificava amb el públic de les exposicions picassianes que, segons ell, s'hi movia amb una certa inseguretat, amb el temor “que no le den a uno gato por liebre” (265). És interessant de comprovar que per trobar la justificació de les reticències que suscitava el pintor havia d'evitar l'error, ens diu, de “separar al artista de su obra”. Aquí aflora la perspectiva del Juan Arbó biògraf, que considerava com un tot les diverses facetes dels personatges biografiats i que explicava les seves obres en funció de les seves vides. En el cas de Picasso, les reserves dels espectadors vindrien d'una etapa de la joventut de l'artista, els anys passats a Barcelona, “en aquella existencia de bohemia, de despreocupación y, un poco, de cinismo, de cuya influencia quedó marcado para siempre” (267). Aquesta època li hauria deixat un pòsit, del qual provindria la seva “ironía, la nota escéptica y a veces procaz, el histrionismo amargo que late siempre en su fondo”, el qual hauria determinat tant la seva posició política com la seva actitud davant la vida; un pòsit que “resuena siempre en su arte como una nota falsa, como un juego, a veces brutal y cáustico, a veces histriónico, de pirueta trágica” (269-270). Per això el contrastava, finalment, amb els “grandes maestros”, i concretament amb el Greco i la seva “tremenda sinceridad” (270). Perquè és en la manca de sinceritat que trobava “la falla” de Picasso i “su tragedia” (id.)

L'article sobre Miró, a l'últim, està també motivat per una exposició. De nou, tot i la gran afluència de públic, Juan Arbó posava en qüestió, com en el cas de Picasso, que realment hagués estat un èxit i despertés entusiasme. I recordava com el pintor havia estat i —segons ell— encara era objecte de discussió. Després d'afirmar que l'art modern en general li despertava “curiosidad”, però també —com ja hem vist— “un gran recelo” (279), confessava que, un cop vista l'exposició, a la qual havia anat “sin prevención alguna”, “no he visto en parte alguna los grandes méritos que se atribuyen a esta pintura” (280). Però l'article no vol centrar-se en Miró, i el nostre autor inicia una reflexió sobre l'èxit mundial de pintors catalans com Tàpies, Dalí, Picasso i el mateix Miró. Tot i alegrar-se'n com a català, no deixava de sorprendre'l i de fer-li cavil·lar si “los catalanes no tendrán algo especial”. I anava a parar, mig faceciosament, a la sentència de Francesc Pujols segons la qual els catalans arribarà un dia que arreu ho tindrem tot pagat. Per bé que afegia —novament amb to planyívol— que ell no gosava comptar-s'hi perquè “todavía no he encontrado nada que se me haya dado de balde —y dudo que lo encuentre nunca” (283).

El segon bloc del volum el formen les seccions «Figuras y hechos de la literatura y el arte» i «Variaciones modernas sobre el tema», amb el benentès, com comentava, que bàsicament s'hi parla d'escriptors i literatura. Mentre que a la primera d'ambdues seccions Juan Arbó tracta d'obres i autors clàssics i contemporanis, els articles de les “variacions” són més circumstancials. «La felicitació del poeta», per exemple, està escrit després d'haver rebut una felicitació nadalenca amb un poema de Tomàs Garcés, la qual cosa li serveix per lloar la bellesa dels versos i, també, la bellesa del “tema poético por excelencia: es el tema del amor maternal, de la fraternidad entre los hombres, y de la paz, esa paz nunca conseguida” (233), amb un darrer comentari que palesa tant els anhels com el pessimisme de Juan Arbó.

La circumstància que va motivar l'article «Un premio literario» fou la concessió del premi «Menorca» a Carmen Laforet. Dels records que tenia sobre aquesta escriptora, destaca el del contrast entre el seu “tono optimista” i “una secreta amargura” que li entreveia (241). I aleshores, havent vist l'acte senzill que li van dedicar a casa seva, en un ambient de “gran sencillez, casi diría de pobreza” (240), se li va revelar la causa d'aquella “secreta amargor”: “La profesión del escritor, especialmente en nuestra Patria, es dura; la gente ve el premio, pero no ve la fatiga, [...] las noches pasadas en vela, [...] los fracasos, las decepciones” (241). No cal dir que, tot parlant de l'escriptora barcelonina, Juan Arbó també parlava de si mateix.

«Los misterios del éxito» està escrit després de la lectura d'un article sobre l'èxit de les obres literàries publicat en una revista francesa. La conclusió a què arribava Juan Arbó és que aquesta qüestió, que un llibre triomfi o fracassi, “será siempre un misterio”, i que publicar un llibre “tiene siempre algo de aventura” (247). No es podia estar, però, d'implicar-se com a escriptor en el tema que considerava, i, tot apuntant que a vegades el mèrit d'un autor pesa ben poc en la recepció dels seus llibres, de nou es planya: “Uno no tiene más remedio que resignarse a estos golpes contrarios y abandonarse a la suerte” (248).

La lectura de les *Memorias* de César González Ruano és l'esca de l'article «Escritores de café». Un passatge d'aquest llibre el duu a reflexionar sobre els autors que escriuen en cafès, entre els quals s'inclou a si mateix. I després d'apuntar possibles causes d'aquest costum —la fugida de la soledat, la companyia del soroll, l'esperança que s'esdevingui alguna cosa que no passaria a casa—, va a parar al motiu que li sembla principal: “y es que el café nos da la ilusión de que no trabajamos” (254). Una sortida mig humorística, que dona el to a un text més aviat informal.

El primer article d'aquesta secció, l'únic amb algunes referències a l'art, «Retablo de nobles criaturas», està escrit després de veure una versió cinematogràfica d'*Otel·lo*. Juan Arbó reflexiona sobre algunes figures femenines literàries i artístiques (Desdèmona, Ofèlia, Dulcinea, Nausica, Margarida, Beatriu, etc.) després d'adonar-se del contrast entre, per una banda, la seva delicadesa, i, per una altra, l'“alma excepcionalmente vigorosa” i el temperament “rudo y fuerte” de l'artista que va crear-les (223). En la seva constatació d'aquesta “virtud doble”, sobretot en escriptors “en que se armoniza lo violento con lo pacífico, lo rudo con lo delicado,

como en una compensación y una necesidad de las almas” (225), no podem deixar de veure-hi, novament, un retrat del mateix Juan Arbó, del temperament abrandat del qual van sorgir figures com ara la pobra i delicada Retxudeta de *Terres de l'Ebre*.

A la secció anterior, «Figuras y hechos de la literatura y el arte», els autors tractats són Eurípides, Horaci, Cervantes, La Fontaine, Àngel Ganivet, Miguel de Unamuno i José María Salaverría. Quatre clàssics antics, doncs, i tres autors espanyols “contemporanis”.

Tenint en compte que Juan Arbó havia publicat l'any 1945 la biografia de Cervantes, no sorprèn que per a *Hechos y figuras* triés dos articles sobre l'autor del *Quijote*. Per bé que en un, «Cervantes y el conde de Lemos», se n'ocupa només indirectament, perquè l'article gira al voltant d'un dels mecenes de l'Ingenioso Hidalgo: “No estará de sobras”, començava dient Juan Arbó, “que en estos días en que tanto se habla de mecenazgos, evoquemos un poco su recuerdo” (175). El que hi fa, doncs, és recuperar i desenvolupar uns episodis ja recollits a la seva biografia.

L'altre article cervantí, «La idea de *El Quijote*», és una reflexió sobre el possible origen de la figura del Quixot. Per a Juan Arbó, en seria el fonament el *Lazarillo*; una tesi que havia desenvolupat, ens diu, abans de conèixer autors que ja l'havien formulada, com Ganivet, Navarro Ledesma i, especialment, Américo Castro, i que ara perfila per remarcar aspectes que creu que aquests no tenien en compte. El biògraf i el crític, així, es donen aquí la mà.

Dels altres autors clàssics tractats dins *Hechos y figuras* no n'havia pas escrit la biografia. La seva tria, doncs, obeeix a altres motivacions, no sempre circumstancials. «La humanidad de Eurípides» sembla estar escrit simplement per la gran afecció que Juan Arbó sentia envers el tercer dels tràgics grecs. De la seva atracció de ben jove pels tres grans autors de les tragèdies gregues ja n'havia parlat a *Los hombres de la tierra y el mar* (1961),⁷ i aquí la reitera. Però, dels tres, “ninguno despertó en mí la emoción íntima, el eco de humanidad, como podríamos llamarlo, la vibración patética, exaltada, que me despertó él. Eurípides, puede decirse, me arrebató” (160). Emoció, humanitat, vibració patètica i exaltada, arravatament: a això aspirava Juan Arbó en les seves novel·les. D'aquí ve el seu entusiasme per l'autor de *Medea* i *Hipòlit*. A banda que, a l'article, esbossa un retrat del dramaturg grec en molts aspectes del qual es veia reflectit a si mateix, com ara en “su amor por la soledad, su huir del ruido y de las vanidades del mundo, [...] su preocupación por los humildes, [...] su culto a la amistad, [...] su inmensa piedad hacia las desventuras de las criaturas humanas” (164).

També Horaci havia estat una de les seves lectures de joventut. Si es va decidir a dedicar-li un article, però, va ser per una circumstància atzarosa: “Una casualidad ha puesto, en este verano, a Horacio entre los libros que traje conmigo” (167). També esbossa un retrat del poeta llatí i en glossa l'obra. Ara: si un aspecte destaca de la

⁷ S. Juan Arbó. *Los hombres de la tierra y el mar*. Barcelona: Librería Editorial Argos, 1961, p. 187. Vegeu també Jordi Malé, art. cit., p. 35-36.

seva vida, i novament per poder-s'hi reconèixer, és la vocació literària: “Era lo más importante de su vida, y los que hemos sacrificado algo a la vocación, hallamos aquí la lección más hermosa, la más conmovedora de su vida, en esta fidelidad a su destino” (174).

L'article «La Fontaine y sus biógrafos», el va escriure després d'haver estat “hojeando una biografía” del faulista francès, perquè —no podia dir-ho altrament un biògraf— “la lectura de biografías [...] es, creo yo, un gran estimulante” (189). El que li interessa de remarcar, a Juan Arbó, és l'error en què creu que han caigut els biògrafs de La Fontaine: el de considerar-lo “un hombre feliz”; i hi han caigut perquè han “prescindido en absoluto de su obra” o per “no saberla leer” (190). Retrobem, doncs, el Juan Arbó que defensa la necessitat de considerar com una unitat indissoluble la vida dels autors i la seva obra. Perquè si es llegeixen bé els textos de l'autor francès, s'hi pot percebre “una tristeza difusa, una elegante melancolía de desengaños, que ha crecido con la edad; él la ocultaba con ironías, pero no tanto que no se advierta, y hay, sobre todo, una fatiga de vivir, que van creciendo con los años” (191).

Els tres articles dedicats a autors espanyols dels segles XIX i XX obeeixen a motius diferents. El dedicat a Unamuno, «El eterno descontento», està escrit el 1964 arran del centenari del naixement de l'escriptor bilbaí, per bé que Juan Arbó adverteix que ell no participa de la fal·lera de l'“alabanza incondicional” dels escrits commemoratius (205). D'una banda, destaca aquella part de la producció unamuniana amb la qual més podia sentir-se en comunió: els assaigs en què expressava un “grito de angustia, de desesperación, ante una idea del bien, de perfección, de un ideal de elevación, perseguida a través de su vida, y que resuena en la más insignificante de sus obras” (206-207). D'altra banda, veu més aviat com un “fallo” les novel·les i les peces teatrals (no tant la poesia), en les quals Unamuno no aconseguia de crear autèntics personatges amb veu pròpia perquè li mancava “poder creador” (208) —una crítica que ja hem vist que feia també a Azorín. No deixa de lloar, però, de l'autor de *Del sentimiento trágico de la vida*, tot el que va escriure “contra las injusticias y miserias del mundo; y contra los abusos de los poderosos, con aquel clamor de verdades que aterraban y confundían” (211); uns escrits de l'esperit dels quals ell participava.

L'«Evocación de Salaverría» va ser escrit arran de la visita que el nostre autor va fer a Vinaròs, d'on aquell era originari. En el retrat que n'esbossa, destaca un aspecte de la seva vida amb el qual s'identificava: la seva “independencia orgullosa” (216), que el va dur a refusar d'integrar-se en grups, tertúlies i capelletes. I les conseqüències d'aquesta actitud: “la visión, cada vez más triste, que tuvo de la vida a través del mundo literario; aumentó a medida que se fue sintiendo relegado, más solo, mientras veía subir a las alturas a otros que valían menos que él” (216). Dels seus escrits en destaca la “sinceridad”, la “verdad” que hi trobava i també l'“amargura” (218); però no deixa de remarcar que “le faltó quizá el don creador, como a tantos, que es la marca del gran escritor” (219). De nou, doncs, Juan Arbó se serveix d'aquest judici per qualificar un escriptor.

L'article dedicat a Ganivet, «La lección de *Pío Cid*», el va escriure perquè “de vez en cuando llevo a cabo alguna excursión al tiempo pasado”, i “una de esas excursiones me ha llevado a Ganivet, y en Ganivet, a su libro *Los trabajos de Pío Cid [sic]*, que tenía casi olvidado” (195). I el que sobretot li interessa d'aquesta novel·la costumista i autobiogràfica no és tant el seu protagonista com “el cura de la Rabiola”, que apareix tot just en tres o quatre pàgines: “En toda la novela no hay un personaje tan lleno de verdad, tan humano” (199). Si el qualifica així és perquè en les paraules d'aquest capellà “habla el sentimiento del justo herido por la vista diaria de la maldad; en él vibra el alma de todos los hombres de bien que se consumen en el mundo en un anhelo de nobleza que no encuentran, de justicia que no ven en parte alguna, y sí sólo en su corazón; que arden en ira y se desesperan” (200). Alguns personatges de Juan Arbó, com ara el protagonista de *L'espera*, i ell mateix, formarien part d'aquests “homes de bé” que s'encenen d'ira i es desesperen davant la injustícia.

Les dues primeres seccions del volum, «Figuras y hechos de la historia» i «Variaciones modernas sobre el tema», en constitueixen el primer bloc, potser el més rellevant i, en tot cas, el que ocupa més pàgines. Les figures tractades a la primera secció són destacats personatges històrics, mentre que els quatre articles de la segona s'ocupen de personatges de menor significació. Excepte el darrer, «La felicidad», que és, de fet, un petit assaig sobre el tema del títol. La concepció sobre la felicitat que Juan Arbó hi defensa és la dels antics, “que predicen la moderación y el amor al bien por el bien mismo”. I afegeix: “Lo primero, es poner freno a nuestras ambiciones, dominar nuestras pasiones y nuestros apetitos, y conformarnos con lo que tenemos” (154). Aquesta és la concepció de la felicitat que més devia acordar-se amb el seu tarannà i amb la seva vida.

Un dels articles d'aquesta secció, «Maldición de la ciudad», està escrit arran d'una notícia publicada a la pàgina 23 de *La Vanguardia* del 7 de juliol de 1964, amb aquest titular: «“El estrangulador” de París ha sido descubierto y detenido». En la crònica s'explicava que havien detingut l'assassí d'un nen d'onze anys, que havia confessat no sols el seu crim sinó ser l'autor de tot d'anònims amb l'amenaça de cometre'n més. En aquest article, Juan Arbó es deixa endur per la seva vena de novel·lista i recrea narrativament, amb el seu estil característic, l'escena prèvia al crim i també la posterior actitud de l'assassí en enviar les cartes anònimes. La pietat del nostre autor, no cal dir-ho, se l'endú el dissortat nen, mort “en la soledad de la ciudad” (141), una ciutat en què “una criatura indefensa, un niño, puede ir perdido una noche [...] sin que nadie le dé ayuda, [...] sin abrigo ni refugio” (144).

També són nens els protagonistes de «Los “chicos” de servir», escrit arran d'un article del periodista Juan Aparicio sobre “los chicos de recados” (147), nens pobres que malviven fent encàrrecs i duent paquets per quatre xavos. Tot i que Aparicio creia que ja havien desaparegut, Juan Arbó constata que per Barcelona encara es podien veure tant nens que devien ser explotats treballant en magatzems com aquests dels “recados” anant amunt i avall “con el paquete, o la enorme cesta, más grande que ellos, en el hombro” (149). I expressava la seva esperança que un dia poguessin anar a estudi i també a jugar, com els altres infants. En aquests articles

dedicats a nens es trasllueix l'autor de les novel·les de *Martín de Caretas*, en les quals, malgrat el to humorístic que les acosta a la picaresca, es palesa clarament la compassió de l'escriptor per la dissortada criatura que les protagonitza.

No un infant, però gairebé, és la figura d'«El caso de la gran duquesa Anastasia», l'únic article d'aquesta secció dedicat a un personatge històric. Anastàsia va ser la filla més jove del tsar Nicolau II de Rússia, assassinada amb tota la família el 1918, quan tenia disset anys. Encara a mitjan segle XX era una figura llegendària perquè havien aparegut diverses impostores que afirmaven ser la duquesa i haver sobreviscut a la matança, especialment la dona anomenada Anna Anderson, les pretensions de la qual van motivar un llarg judici. Justament l'anunci de la revisió del procés és el que motivava l'article de Juan Arbó. De nou, la seva vena narrativa el duia a recrear diversos episodis de la suposada i penosa odissea d'aquest personatge des que aconseguia de fugir del terror l'any 18 fins a l'actualitat. Però l'atenció i l'emoció del nostre autor retornaven, en darrera instància, cap a la figura històrica, cap a “la niña delicada” de disset anys que en aquella nit fatídica de 1918 “debía, desde su alma inocente, contemplar los hechos con horror, sin comprender, sin querer, quizá, comprender” (138).

El tema dels deu articles de la primera secció del volum són nou personatges històrics, antics i coetanis, de diferent rellevància. Nou perquè un d'ells és objecte de dos textos: Nikita Sergejevič Khruščov (Nikita Khrushov), primer ministre de la Unió Soviètica entre 1958 i 1964 i primer secretari del Partit Comunista entre 1953 i 1964. Juan Arbó confessarà a les *Memorias* que, si bé de jove havia simpatitzat amb la ideologia dels comunistes —i sols cal llegir el final de la primera edició de *L'inútil combat*—, ara els considerava “en mi opinión lo peor”.⁸ Aquest parer es reflecteix als dos textos dedicats a aquest dirigent soviètic. El primer, «El señor Kruschef y la picaresca», està escrit arran d'unes seves declaracions “contra los vagos, pillos y haraganes, que, como en todas partes, pululaban en la URSS”, amb l'anunci de prendre “medidas drásticas para extirpar[los]” (97). La inclinació del nostre autor per les classes baixes i desfavorides —tan presents en les seves novel·les— el duu a revoltar-se contra aquesta disposició que volia imposar a un grup de persones no sols un canvi de costums, sinó també “un cambio de sentimientos”, la qual cosa implicava “suprimir al hombre” (97). No deixa de ser curiós, això no obstant, que l'article acabi amb aquesta petició al polític rus: “Deje usted con nosotros unos cuantos pícaros de oficio, unos cuantos pillos, algunos vagos divertidos, como casi siempre lo son, algún trapisondista alegre, para que nos animen un poco en la existencia que ustedes nos preparan” (100), com si Juan Arbó hagués perdut de vista els “vagos, pillos y haraganes” de la realitat i sols tingués presents els de novel·les picaresques com les del seu cicle de *Martín de Caretas*.

El títol de l'altre article sobre el mateix personatge, «La caída de Kruschef», indica que va ser escrit el 1964, any de la destitució d'aquest dirigent soviètic com a primer ministre de la Unió Soviètica. En el text, Juan Arbó es reafirma en les seves conviccions: “No soy partidario del comunismo porque amo la libertad; no lo soy

⁸ Sebastián Juan Arbó. *Memorias*, op. cit., p. 112.

tampoco de los sistemas capitalistas, porque amo la justicia”; i manifesta la seva convicció, o el seu somni, d’“un acercamiento progresivo de ambos sistemas” en l’avenir del món, prenent de cadascun el que tingui de bo i refusant-ne els aspectes dolents. Sempre que, però, “quede a salvo una cosa: la libertad” (107). Aquesta aspiració és el que li permet defensar algunes actuacions de Khrusxov, que, en contrast amb el terror estalinista, va dur al seu país “el mayor bienestar de la población, en perjuicio de los armamentos, y lo más importante, una libertad en las costumbres que, aunque muy restringida, no ha dejado de dar sus frutos” (105-106).

També és de 1964 l’article «En la muerte del héroe», dedicat a una figura coetània, el general nord-americà MacArthur, traspasat aquell any. Què és el que més va interessar a Juan Arbó de la vida d’aquest controvertit militar, el més condecorat dels Estats Units, admirat per molts però també força qüestionat, i que havia estat destituït per Truman el 1951? D’una banda, una qualitat que ja hem vist que destacava en artistes i escriptors: “El obstáculo mayor en el camino de las alturas fue su virtud mayor: su sinceridad [...], su inclinación a decir siempre lo que pensaba” (112). L’altre aspecte que en remarcava, i que despertava la seva admiració, era l’obra de reconstrucció i democratització que va fer del Japó arran de la seva ocupació entre 1945 i 1951: “En seis años le devolvió la prosperidad, la paz, el amor de nuevo al trabajo. A él se debió la nueva constitución japonesa” (115). El personatge, en darrer terme, atreïa el nostre autor pel seu orgull, la seva integritat i la seva dignitat, d’on provenia “aquella grandeza que le emparentaba con las grandes figuras de la historia” (118).

Un altre militar és el personatge de què s’ocupa l’article «Un héroe de nuestro tiempo»: el general vietnamita Vo Nguyen Giap, que va participar en la guerra d’Indoxina (1945-1954) i posteriorment també en la guerra del Vietnam, iniciada el 1955 i que encara estava en curs a mitjan anys seixanta. Juan Arbó fa un retrat d’aquest militar comunista, del qual destaca la fredor i la violència, “y su convicción de que la vida de los hombres, ni de las mujeres, o de los niños, no cuenta para nada” (122). Començava l’article remarcant que Giap lluitava per “la idea o el ideal y la «justicia»” (119); les cometes, però, ja palesaven que es referia a “«su» justicia; tiene «su» razón para obrar como obra, para sus represiones, y hasta para sus crímenes” (124). Tanmateix, és prou sabut que bona part de l’opinió pública occidental va mostrar la seva oposició envers la intervenció nord-americana, i per reacció, la seva simpatia envers els vietnamites. I en la reflexió final de l’article, Juan Arbó emparellava Giap amb altres figures reivindicades a l’època, sobretot pels joves estudiants, com Che Guevara o Mao, i denunciava que en lloc de prendre com a referència “los grandes predicadores de paz, de justicia, de amor”, com Voltaire, Tolstoi o Hugo, “la humanidad se ha inclinado por los violentos, por los del odio y la destrucción” (126). Ben lluny quedaven les exaltacions del jove republicà Juan Arbó quan publicava aquest article havent ja depassat la seixantena.

Per què es va decidir a escriure sobre aquest militar? Com ell mateix explica a l’inici del text, perquè acabava de llegir-ne “una breve semblanza” (119). La lectura de biografies i retrats —que ja hem vist que considerava “un gran estimulante” (189)—

és també a l'origen dels altres articles d'aquesta secció i de la tria, doncs, de les figures que la poblen.

La biografia d'Eucardio Momigliano *Federico Barbarossa* (1937, amb edicions posteriors) és el fonament de l'article dedicat a l'emperador romanogermànic Frederic I (1123-1190), més conegut pel nom del títol del text: «Federico Barbaroja». Tot citant sovint Momigliano, Juan Arbó fa un retrat d'aquest personatge, del qual vol fer ressaltar dos aspectes. D'una banda, destaca la seva fermesa en els moments de més dificultat i desventura, com quan la pesta es va abatre sobre Roma: fou en aquest moment que “nos dio la gran lección de su existencia; es en él donde su grandeza rayó a mayor altura, porque es en los momentos graves donde se muestra en verdad el temple de las almas” (33). D'altra banda, posa èmfasi en “la fuerza y elevación” i “la tenacidad” amb què va perseguir el seu ideal d'aconseguir la unió de tots els pobles europeus. Per això, a l'inici de l'article, l'anomena el “gran campeón en la lucha por la unidad de Europa” (27), i ho fa conscient de viure una època, els anys seixanta, “en que se echa de menos como nunca aquella unidad por la que él luchó” (í.d.). Juan Arbó palesava, així, el seu profund esperit europeista.

Semblantment va qualificar de “gran campeón de la unidad de Europa” (89) el polític austríac Klemens Wenzel Lothar von Metternich (1773-1859) a l'article titulat, justament, «Metternich y la unidad de Europa». Tot i que no n'esmenta cap biografia, devia haver llegit la de Henry Vallotton, *Metternich* (1965), que en traducció de Luis Sastre havia estat publicada a Madrid el 1966 per Ediciones Cid (dins les quals Juan Arbó tenia editada la seva d'Oscar Wilde). El que més li interessa destacar, d'aquesta figura, és el paper que va tenir en la constitució de la Santa Aliança, que garantia el concert europeu i la pau després de les Guerres Napoleòniques (una pau basada en el manteniment dels absolutismes, aspecte que el nostre autor no esmenta). En remarca, doncs, el fet que “sólo una idea le guiaba: el bien de Europa, el equilibrio de poder; es decir, la paz” (93). I, en darrera instància, això li serveix per contrastar-lo amb polítics coetanis seus com Roosevelt per la seva actitud respecte a la Unió Soviètica a la Segona Guerra Mundial, amb les conseqüències que se'n van derivar.

Un altre polític que va tenir un paper destacat en l'Europa sorgida de la Revolució Francesa va ser Charles Maurice de Talleyrand (1754-1838). I Juan Arbó no deixa de destacar-ho a l'article que li dedica, titulat «El Talleyrand de Madelin». Ara: com el títol palesa, també li interessava parlar de la biografia que Louis Madelin n'havia publicat el 1944, la traducció castellana de la qual, a càrrec de María Héctor, acabava d'editar Planeta el 1965 (dins la mateixa col·lecció en la qual el nostre autor tenia la seva de Pío Baroja). Juan Arbó destaca alguns mèrits de la biografia, com ara el fet d'abordar el personatge tractat “sin prejuicios” (83). Quant a Talleyrand, de qui fa un retrat seguint Madelin, tot i que en lloa el fet d'haver posat per damunt de tot “los intereses de Europa” (84), considera que això no el podia justificar mai “en sus vicios, en su cinismo, su soberbia, su humillación ante los poderosos y su desprecio por los vencidos; su afán desmedido de riquezas; su frialdad calculada y su inhumanidad” (87). És interessant que el nostre autor remarqui que l'actitud

d'aquest personatge tampoc no la justificaria “su infancia triste y desgraciada” (id.), de la qual dibuixa alguns episodis. Tant el Juan Arbó memorialista com el novel·lista van posar èmfasi en la influència decisiva que en els adults tenia la seva infantesa. Per això va dedicar tot un volum, *Los hombres de la tierra y el mar*, a parlar de la pròpia; o per això, una novel·la autobiogràfica com *L'inútil combat* esmerça tant d'espai a recrear la del protagonista.

La infantesa de Mirabeau (1749-1791) també és esbossada a l'article dedicat a aquest personatge (amb el títol simplement de «Mirabeau»). És el text més llarg de la secció i, pròpiament, és una petita biografia. Per escriure-la, Juan Arbó va seguir tant el *Mirabeau* (1913) del biògraf Louis Barthou, com l'assaig que li havia dedicat Ortega y Gasset, *Mirabeau o el político*, inclòs dins el volum *Espíritu de la letra* (1936, i posteriorment a *Tríptico*, 1941). Com que aquests textos de Barthou i Ortega ja feia temps que havien aparegut, no sabem què va motivar el nostre autor a escriure el seu llarg article. Sembla clar, però, que la vida novel·lesca de Mirabeau l'havia d'atreure, i el retrat que en fa es mou entre la crònica i la narració. Entre els aspectes que en destaca, sobresurt la seva defensa de la llibertat: “La libertad fue, verdaderamente, lo que amó por encima de todo, como de aquel que se vio tantas veces privado de ella, o se la vio comprometida. No obstante, y cosa en verdad admirable, al lado de ella, y con la misma energía, defendió el orden, sin el cual, como dijo él, no podía haber libertad” (70). No caldria dir que el tarannà força conservador de Juan Arbó en aquella època el feia combregar d'allò més amb tals idees.

En contrast amb aquest llarg article sobre Mirabeau, el que dedica a Cristòfor Colom (segons n'escrivi el nom la *Gran Enciclopèdia Catalana* en línia) és el més breu. «La verdad última sobre Colón» torna a ser un text nascut arran de la lectura d'una biografia sobre el personatge acabada de publicar: la d'Armand Bernardini-Sjoestedt, *Christophe Colomb* (París: Les Sept Couleurs, 1961); tot i que va ser traduïda al castellà per Nicanor Castillo i editada a Madrid per l'editorial Castilla el 1965, Juan Arbó la va llegir en francès perquè apunta que “no creo que se haya aún traducido al español” (45). Al seu interès pel personatge s'afegeix, novament, l'atenció per la biografia que en llegeix, de la qual destaca les aportacions que fa a l'aclariment —segons ell— d'aspectes controvertits de la vida del navegant, sense que per això li deixi de discutir alguna tesi. Pocs comentaris fa, en canvi, sobre la vida de Colom. Només cap al final en destaca un comportament censurable (atribuir-se el mèrit d'haver estat el primer a albirar el nou continent, quan sembla que va ser un altre mariner), un comportament que serveix a Juan Arbó per assenyalar que “los más grandes no escapan a estas pequeñeces, y el hecho, dígame lo que se diga, no deja de ser una mancha en la brillante carrera del almirante”; sense que això li impedeixi de posar en primer terme “el gran hombre que fue, con todos sus defectos” (50).

La biografia de Roberto Ridolfi, *Vita di Niccolò Machiavelli* (1954), publicada en traducció castellana de Tarsicio Herrera per l'editorial mexicana Renacimiento el 1961, és a l'origen d'«El Maquiavelo eterno», que és l'altre article més breu de la secció. Però, malgrat la seva brevetat, no deixa de ser tota una petita biografia del

personatge. Juan Arbó posa èmfasi, seguint el seu propi tarannà, en aquells episodis més crus de la vida del personatge, com el del seu empresonament, que va motivar que “en su obra, como en su vida y para siempre”, hi quedés “una nota amarga: aquel eco de llanto bajo la risa de que nos habló él mismo” (40). Li interessa, sobretot, de comentar *El príncep*, una obra amb tants defensors com detractors. L’aversió que sentia el nostre autor per la hipocresia i la mentida el duu a considerar una de les acusacions que es feien a l’escriptor italià, la del seu cinisme, justament “su virtud principal”, perquè implicava “buscar tras las apariencias la verdad, por desagradable que sea” (42). En aquest sentit, *El príncep* “encierra una lección de alta política, y la más realística, la más verdadera por esto, la más permanente” (42); una lliçó que voldria que seguissin els dirigents de l’actualitat. No deixa de remarcar, això sí, que en aquesta obra “hay una crueldad tolerada y hasta a veces aplaudida [...] que repugna a nuestros sentimientos modernos, y aún diría humanos” (43). Però s’imposa la seva convicció que al capdamunt de tot cal posar-hi “la verdad”, i “a ella hemos de ajustar nuestras obras, si no queremos vernos despeñados en medio de nuestras ilusiones” (44). Unes “il·lusions” que els qui governen han d’evitar, i entre les quals el nostre autor col·loca l’esperança, perquè, “por hermosa que sea, no pasa de ser una esperanza. Sobre ella no puede edificarse nada sólido” (id.). Una idea que pren sentit si es pensa en els dissortats personatges de *L’espera*: “Tots esperaven, perquè la vida és això: un esperar, un decepcionar-se i un tornar a esperar”.⁹

L’article que Juan Arbó va situar al capdavant de la secció inicial i que, per tant, és el primer d’*Hechos y figuras*, està dedicat a l’emperador Marc Aureli: «Un ensayo de gobierno». La seva col·locació al començament del volum s’explica perquè, entre tots els personatges tractats, és el més reculat en el temps. El 1964, d’altra banda, havia aparegut a l’editorial argentina d’Antonio Zamora la traducció castellana, feta per Antonio Ulquiano, de la biografia que va escriure’n Ernest Renan, *Marc-Aurèle et la fin du monde antique* (1882). Però la tria d’aquest figura per al text liminar ha de tenir una motivació una mica més substancial. N’és un bon indicatiu el començament de l’article: “Hubo un hombre, un día, en la historia del mundo, un gobernante de gran talla moral, que se propuso sinceramente hacer la felicidad de sus gobernados” (19). I Juan Arbó relata com Marc Aureli, per dur endavant tal propòsit amb tota la seva “sinceridad” i “buena fe” (20), va constituir un govern de filòsofs amb el qual aspirava a fer la felicitat dels seus súbdits. Malgrat alguns assoliments en l’ordre moral, el resultat d’aquesta experiència va ser un gran fracàs. I el nostre autor vol recordar-lo per reflexionar sobre les formes de govern actual, que “están en crisis evidente; crisis las democracias, descrédito las dictaduras; ningún régimen llega a satisfacer, y todos nos preguntamos cuál será el régimen del porvenir, el régimen capaz de llevar la paz y la armonía a los hombres” (24). L’article acaba amb una crítica als Estats Units i a la Unió Soviètica, que sí que posen “todo su esfuerzo en hacer la felicidad de los hombres”, però “cada cual imponiéndole su sistema” (25).

Si Juan Arbó ha volgut parlar d’aquest episodi de l’antiguitat, és perquè en vol extreure una lliçó amb vista a l’actualitat i el futur immediat. És el que ja hem vist

⁹ S. Juan Arbó. *L’espera*. Barcelona: Club Editor, 1967, p. 187.

que afirmava al pròleg: en fets com aquest “se encierra casi siempre una lección, válida para el tiempo antiguo y de la cual pueden deducirse enseñanzas para el tiempo nuevo” (15). La funció d’aquest text preliminar, doncs, és la de fer de diapasó del volum. I la majoria dels articles d’aquest primer bloc tenen aquesta funció diguem-ne allisonadora.

De fet, ho podríem estendre a la totalitat dels textos del volum. En ells, resseguint la vida, l’obra i els fets de personatges diversos —polítics, escriptors, militars, artistes—, el nostre autor intenta destacar-ne aspectes que moguin a la reflexió. Evidentment, la selecció que en fa, i els comentaris que els dedica, no deixen de ser el reflex de la seva pròpia mentalitat, de les seves concepcions del món i de la vida, de la literatura i de l’art, amb les quals podem estar d’acord o en desacord. Però Juan Arbó no les amaga i se’ns mostra amb tota la seva sinceritat. És per això que podem considerar *Hechos y figuras* com un retrat de l’escriptor —narrador, traductor, biògraf, memorialista i articulista— i de l’home que va ser Sebastià Juan Arbó.